

НОВ
БЪЛГАРСКИ
УНИВЕРСИТЕТ

ПРОБЛЕМИ НА РЕГИОНАЛНОТО РАЗВИТИЕ ПРЕЗ ПРИЗМАТА НА ЧОВЕШКИЯ ПОТЕНЦИАЛ: ПЕНСИОНЕРСКИ ТРУД И АКТИВЕН ЖИВОТ НА ВЪЗРАСТНИТЕ

**Проект „Овластяване на местните бизнес общности за
мобилизиране на човешкия потенциал“**

**доц. д-р Юлияна Гълъбинова,
Нов български университет**

Адаптиране на пазара на труда към остаряването на населението и към необходимостта от повишаване на качеството на живот на възрастните хора

Разработване и изпълнение на Национална концепция за активен живот на възрастните хора

- **Разработване на мерки за съхраняване и развитие на трудовия потенциал като елемент от цялостната концепция за развитие на човешките ресурси в страната;**
- **Насърчаване на ученето през целия живот и активизиране на дейностите по професионалното обучение на работното място;**
- **Въвеждане на гъвкави форми на заетост за лицата в пенсионна възраст без това да създава диспропорции на трудовия пазар и междугенерационни конфликти;**
- **Преодоляване на негативните нагласи на работодателите към повъзрастните лица и насърчаване по-дългото използване на техния трудов опит и умения;**
- **Развиване на социално предприемачество, «сребърна» икономика и сектори на икономиката с потенциал за разкриване на нови работни места, адекватни на възможностите на наличната остаряваща работна сила.**

Приоритет II. Преодоляване на негативните последици от остаряването на населението и подобряване на качествените характеристики на човешкия капитал,
НСДРНРБ, 2012-2030

- В края на 2019 г. лицата на 65 и повече навършени години са 1 504 088, или 21,6% от населението на България. В сравнение с 2018 г. дялът на населението в тази възрастова група нараства с 0,3 процентни пункта.
- Средно за ЕС относителният дял на населението на 65 и повече навършени години е 20%. Най-висок е този дял в Италия (22,8%), следвана от Гърция (22,0%), Португалия и Финландия (по 21,8%).
- В регионален аспект дялът на лицата на 65 и повече навършени години е най-висок в областите Видин (29,9%), Габрово (29,1%) и Кюстендил (27,7%). Общо в двадесет области този дял е над средния за страната – в т. ч. Враца (24,5%), Плевен (26,2%) и Велико Търново (23,9%). Най-нисък е дялът на възрастното население в областите София (столица) – 17,7% и Варна – 19,2%.

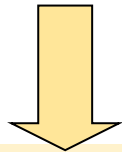

Националната стратегия за активен живот на възрастните (2019 – 2030 г.)...

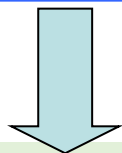
- Актуализираната Национална стратегия за демографско развитие на населението в Република България (2012-2020 г.), Националната концепция за насърчаване на активния живот на възрастните хора (2012-2030 г.) – доразвива ги с оглед преодоляване на последиците от застаряване на населението.
- Успешното реализиране на Стратегията е зависимо от обединените усилия на всички заинтересовани страни и участието чрез компетентна и своевременно подкрепа на държавни органи и гражданското общество.
- Институционална рамка:
  - ✓ МТСП ръководи, координира и контролира осъществяването на държавната политика в областта на демографското развитие, както и дейността по анализиране, оценяване и прогнозиране на демографските процеси;
  - ✓ Междуведомствената работна група по демографските въпроси, доходите и жизненото равнище към министъра на труда и социалната политика осигурява поддържане на постоянен работен формат за междуведомствено взаимодействие по демографските въпроси и по въпросите на застаряването.

Приоритет 1, НСАЖВ

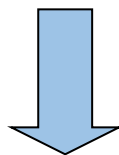
1. **Насърчаване на възможностите за участие на възрастните хора на пазара на труда;**
2. **Осигуряване на възможности за професионално обучение;**
3. **Подобряване на условията на труд;**
4. **Предоставяне на специализирани услуги за възрастни работници;**
5. Адаптиране на социално-осигурителната и пенсионна система към застаряване на населението;
6. **Предоставяне на гъвкави услуги на пазара на труда, насърчаващи съвместяването на работа и грижи.**

Приоритет 2, НСАЖВ

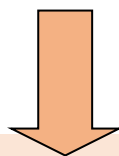
1. Насърчаване на социалното приобщаване чрез включване в различни форми на социален и културен живот.
2. **Насърчаване на участието в обществения живот.**
3. **Насърчаване на доброволчеството.**
4. **Насърчаване на ученето през целия живот.**
5. Осигуряване на подкрепа на лицата, които се занимават непрофесионално с полагането на грижи.

Приоритет 3, НСАЖВ

1. Грижи за здравето и превенция на заболяванията;
2. Подобряване на условията на живот;
3. Подобряване на достъпността на транспорта;
4. Насърчаване на предлагането на стоки и услуги, адаптирани спрямо нуждите на възрастните хора
5. Максимална степен на самостоятелност при дългосрочната грижа

Приоритет 4, НСАЖВ

1. Укрепване на капацитета на институциите, изпълняващи политики за възрастните хора;
2. Укрепване на капацитета на заинтересованите страни по отношение на политиките за възрастни хора;
3. Непрекъснато актуализиране на политиките за възрастните хора на местно, областно и национално ниво;
4. Подобряване на нагласите спрямо възрастните хора и комуникация срещу дискриминация;
5. Подобряване на системата за мониторинг и координация;
6. Популяризиране на стратегията, комуникация и насърчаване на бизнеса на национално и местно ниво да се включи в мерки за активен живот на възрастните хора.

**ФИНАНСИРАНЕ НА
НАЦИОНАЛНАТА
СТРАТЕГИЯ ЗА
АКТИВЕН ЖИВОТ НА
ВЪЗРАСТНИТЕ
(2019-2030)**

Държавния бюджет

Европейски фондове

Проекти и програми

**Други допустими
външни и вътрешни източници**

млрд./млн. лв. за периода 2019 – 2030 г.

Финансиране на Националната стратегия за активен живот на възрастните

- ПЛАН за 2019-2020 г. за изпълнение на Националната стратегия за активен живот на възрастните хора в България (2019 - 2030 г.);
- ПЛАН ЗА 2021-2022 г. за изпълнение на Националната стратегия за активен живот на възрастните хора в България (2019 - 2030 г.).

Индикатори на общия Индекс на Активния живот на възрастните хора

Приоритет 1: Насърчаване на активния живот на възрастните хора в сферата на заетостта, НСАЖВ

- **А. Коефициент на заетост за възрастовата група 55-59 г.**
- **Б. Коефициент на заетост за възрастовата група 60-64 г.**
- **В. Коефициент на заетост за възрастовата група 64-69 г.**
- **Г. Коефициент на заетост за възрастовата група 70-74 г.**

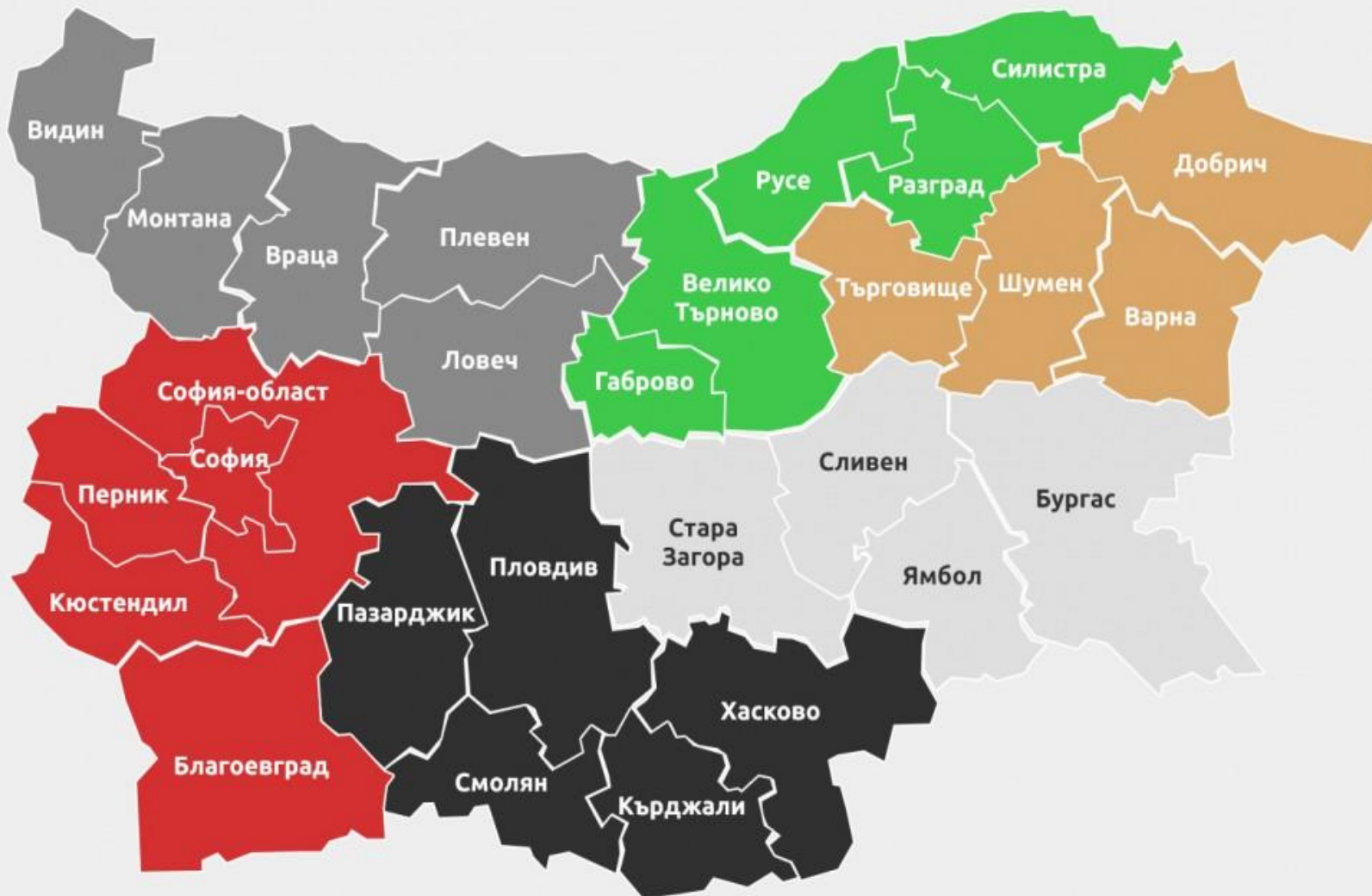

Развитие на регионите – европейската идея за постигане на сближаване (кохезия)

- **1957 г.:** шестте държави – учредителки на ЕИО заявяват своята загриженост за укрепване единството на икономиките си и за осигуряването на възможности за „...хармонично развитие посредством намаляването на различията, съществуващи между регионите и изостаналостта на по-слабо облагодетелстваните райони“ (Treaty of Rome, Preamble);
- **1973 г.:** намаляването на различията, съществуващи между различните региони и справянето с изостаналостта на по-малко облагодетелстваните райони е „човешко и морално изискване от първостепенно значение, защото нито една общност не бива да се поддържа, нито има смисъл за хората, които принадлежат към нея, докато някои от тях имат много различни стандарти на живот и имат основание да се съмняват в общата воля да се помогне на всяка държава членка да осигури по-добри условия на своите граждани“ (Report on the regional problems in the enlarged Community (Thomson Report));
- Постигането на сходство и намаляването на различията в нивата на развитие между страните-членки и техните региони се реализира чрез провеждането на **Кохезионна политика, финансирана от европейските фондове.**

Районите от ниво 2 в България

Стратегическите намерения за развитието на българските региони

- **“Република България ще бъде страна – членка на ЕС, с динамично развиващи се региони, постигащи висок икономически растеж и заетост, устойчиво развитие, подобро качество на живот и запазено природно и културно наследство”** (визия).
Цел 1: Постигане на прелом в развитието на българските райони за планиране чрез инвестиции във физически и човешки капитал и доближаване до средните равнища на развитие на регионите в ЕС; Цел 2: Намаляване на междурегионалните и вътрешнорегионалните различия чрез развитие на вътрешния потенциал на регионално и местно ниво ([НСРР 2005-15 г.](#));
- **Във визията е заложена реалистичната прогноза, че в резултат от прилагането на НСРР ще се повиши значително нивото на икономическо развитие, ще се подобрят условия за живот, ще се намалят различията/неравенствата между районите в национален и европейски мащаб.** Стратегическа цел 2: Социално сближаване и намаляване на регионалните диспропорции в социалната сфера чрез развитие и реализация на човешкия капитал с оглед намаляване на негативните демографски процеси и подобряване на качеството на живота ([НСРР 2012-22 г.](#)).

**Оперативни програми, съфинансирани от европейските фондове в България
с оглед постигането на общоевропейската цел за кохезия:**

Транспорт
Околна среда
Регионално развитие
Конкурентоспособност
Техническа помощ
Развитие на човешките ресурси
Административен капацитет

2007-2013 г.

Транспорт и транспортна инфраструктура
Околна среда
Региони в растеж
Иновации и конкурентоспособност
Наука и образование за интелигентен растеж
Развитие на човешките ресурси
Добро управление
Инициатива за малки и средни предприятия

2014-2020 г.

Таблица 1. Разпределение на ресурсите от СКФ по райони от ниво две в България за програмнен период 2007-13 г.

(изчисления на автора по данни от ИСУН 2007)

NUTS 2	БВП в % от средния за ЕС 27, 2008 г.	Стойност на проектите по седемте ОП в лв.	% от общата стойност	Изплатени средства по седемте ОП в лв.	% на изплатените средства
СЗР	28	912 589 012	6,7	865 060 066,29	8,2
СЦР	30	1 136 995 381	8,4	971 066 971,03	9,2
СИР	37	950 442 069	7,0	841 389 923,39	8,0
ЮИР	36	2 302 244 777	17,0	1 883 732 137,93	17,8
ЮЦР	30	2 703 987 682	20,0	1 751 324 752,45	16,6
ЮЗР	72	5 515 027 405	40,8	4 261 475 634,06	40,3
ОБЩО	n.a.	13 521 286 326	100,00	10 574 049 485,15	100
<i>София град</i>	<i>107 (2010 г.)</i>	<i>4 034 397 664</i>	<i>29,8</i>	<i>2 935 834 204,76</i>	<i>27,8</i>
<i>Враца</i>	<i>36 (2010 г.)</i>	<i>186 549 801</i>	<i>1,4</i>	<i>196 261 014,22</i>	<i>1,9</i>
<i>Плевен</i>	<i>24 (2010 г.)</i>	<i>212 101 779</i>	<i>1,6</i>	<i>188 759 547,05</i>	<i>1,8</i>
<i>В. Търново</i>	<i>29 (2010 г.)</i>	<i>319 583 459</i>	<i>2,4</i>	<i>262 341 355,93</i>	<i>2,5</i>

Изводи за разпределението на средствата от европейските фондове в България, програмен период 2007-13 г.

- **Финансовите ресурси, с които разполагат седемте български оперативни програми, се разпределят изключително небалансирано в рамките на шестте български района от ниво две.**
- **Най-много средства за реализиране на проекти – над 5,5 млрд. лв., или 40,8% от одобрените проекти за програмен период 2007-13 г., получава най-добре социално и икономически развития български регион, чийто БВП през 2008 г. достига 72% от средноевропейския – Югозападен район.**
- **В една от двадесет и осемте NUTS 3 административно-териториални области – София град, са договорени над 4 млрд. евро (29,8%) от бюджета на оперативните програми.**
- **На последно място по привлечен финансов ресурс за реализацията на седемте ОП се нарежда най-необлагодетелстваният регион не само в България, но и в рамките на целия Европейски съюз – Северозападен, с 6,7% (почти 913 млн. лв.) от общата стойност на одобрените проекти за 2007-13 г. Останалите четири района са успели да договорят между 7% (950 млн. лв. – Североизточен) и 20% (2,7 млрд. лв. – Южен централен).**

- **Необходимост от прилагането на балансиран и интегриран териториален подход. Нуждата от този подход се обуславя от регионалните различия между българските и средното за регионите на ЕС ниво, както и от напредналия процес на моноцентрично развитие на София и 6-те големи града, което в дългосрочен план води до сериозни дисбаланси между различните части на страната, неизползване на потенциала на територията и увеличена миграция към големите градски центрове и навън към други държави членки на ЕС.**
- **При сегашния модел на териториално развитие, при който липсва публична подкрепа за конкретните териториални нужди, територията се развива изцяло на пазарни принципи, като не се обръща внимание на отрицателното социално и екологично въздействие. Така нестабилното териториално развитие се превръща в една от основните предпоставки за демографската криза и за процеса на обезлюдяване на периферните части на страната.**
- **В Националната стратегия за демографско развитие на Република България са определени редица проблеми и изводи относно миграцията и намаляването на населението, които са свързани пряко с политиката за регионално развитие.**

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
РЕГИОНИ В РАСТЕЖ

Таблица 2. Разпределение на ресурсите от европейските фондове по райони от ниво две в България за програмен период 2014-20 г. (изчисления на автора по данни от ИСУН 2020)

NUTS 2	БВП в % от средния за ЕС 27, 2019 г.	Стойност на проектите по седемте ОП в лв.	% от общата стойност	Изплатени средства по седемте ОП в лв.	% на изплатените средства
СЗР	32	1 840 836 843,49	10,7	1 056 740 322,49	12,5
СЦР	35	1 385 175 655,40	8,0	741 563 172,56	8,7
СИР	41	1 444 628 548,76	8,4	774 028 503,79	9,1
ЮИР	40	3 081 966 208,82	17,9	1 092 104 202,85	12,9
ЮЦР	37	2 510 209 303,59	14,6	1 466 671 124,39	17,3
ЮЗР	89	6 988 522 082,87	40,5	3 344 101 899,80	39,5
ОБЩО	n.a.	17 251 338 642,93	100	8 475 209 225,88	100
<i>София град</i>	<i>110 (2018 г.)</i>	<i>3 659 001 380,43</i>	<i>21,2</i>	<i>2 007 763 933,34</i>	<i>23,7</i>
<i>Враца</i>	<i>49 (2018 г.)</i>	<i>520 090 090,25</i>	<i>3,0</i>	<i>274 852 390,25</i>	<i>3,2</i>
<i>Плевен</i>	<i>29 (2018 г.)</i>	<i>520 499 646,60</i>	<i>3,0</i>	<i>340 253 634,47</i>	<i>4,0</i>
<i>В. Търново</i>	<i>34 (2018 г.)</i>	<i>269 122 391,65</i>	<i>1,6</i>	<i>168 356 887,81</i>	<i>2,0</i>

Изводи за разпределението на средствата от европейските фондове в България, програмен период 2014-20 г.

- Тенденцията на неравномерно разпределение на ресурсите от европейските фондове в рамките на българските региони се запазва.
- Почти 7 млрд. лв., или 40,5% от одобрените проекти за програмен период 2014-20 г., са средствата в Югозападен район (БВП през 2019 г. достига 89% от средноевропейския).
- В София град, са договорени над 3,6 млрд. евро (21,2%) от бюджета на оперативните програми.
- На последно място по привлечен финансов ресурс за реализацията на седемте ОП е Северен централен район с 8% (почти 1,4 млрд. лв.). Останалите четири района са успели да договорят между 8,4% (1,44 млрд. лв. – Североизточен) и 17,9% (3,08 млрд. лв. – Южен централен).

ОПРЧР 2007-13 г.

- Териториалното измерение на проблемите в развитието на човешките ресурси е взето под внимание на три места в текста на програмата.
- На стр. 21 е подчертано, че една от характерните черти на пазара на труда през последните години е наличието на значителни и устойчиви регионални различия и че „по данни на НСИ за 2006 г. равнището на активност е най-ниско в Северозападния район – 42,2%, с 9,1 процентни пункта по-ниско спрямо средния за страната. Най-висока икономическа активност е регистрирана в Югозападен район (56,3%) – с 5 процентни пункта по-висока в сравнение с общата за страната. Северозападният район е с най-ниско равнище на заетост – 37,1%, а с най-високо Югозападния район – 52,7%“.
- На карти от 1 до 7 са представени: коефициентът на заетост на лица от 15 до 64 навършени години по области през 2006 г. (стр. 13), продължително безработните лица над 1 година по области през 2006 г. (стр. 18), безработните младежи до 29 години по области през 2006 г. (стр. 19), безработните лица над 50 години по области през 2006 г. (стр. 20), представителите на ромската етническа общност (по данни от преброяването през 2001 г.) по области (стр. 23), разпределението на висшите училища по области (стр. 32), центровете за професионално обучение по области (стр. 35).
- Картите дават визуална информация за състоянието в 28-те български области – NUTS 3 ниво по европейската номенклатура, без да са придружени с каквито и да е допълнителни разяснения относно показаната ситуация и мерките, които възнамерява да предприеме управляващият орган на ОПРЧР с цел намаление на неравномерното разпределение на заетите и безработните лица.

Таблица 3. Проекти в районите от ниво две по ОПРЧР 2007-13 г.

	Брой проекти	Брой бенефициенти	БФП от ЕС (лв.)	Реално изплатени средства (лв.)	Относителен дял на изплатените средства (%)
СЗ	546	420	46 164 028,00	45 491 556,17	7,2
<i>Враца</i>	122	96	10 290 193,80	10 076 406,96	1,6/(22,2)
<i>Плевен</i>	171	135	13 242 231,07	13 022 587,99	2,1/(28,6)
СЦ	484	354	43 130 478,20	42 525 777,33	6,7
<i>В. Търново</i>	154	105	13 341 912,93	13 157 782,60	2,1/(30,9)
СИ	563	435	46 496 177,57	45 942 050,52	7,3
ЮИ	481	377	41 980 554,00	41 446 038,21	6,6
ЮЦ	639	487	55 017 280,18	54 388 219,22	8,6
ЮЗ	1411	1233	399 863 123,57	400 393 040,08	63,5
<i>София</i>	928	845	362 151 729,42	362 705 039,80	57,5/(90,6)
ОБЩО за б-те района	4124	3306	632 651 641,52	630 186 681,53	100

Основни изводи за разпределението на средства в районите от ниво две по ОПРЧР 2007-13 г.

- **63,5% от средствата по ОПРЧР са изплатени за проекти, които се реализират на територията на Югозападен район от ниво две – 400,4 млн. лв.**
- **Област София град ползва 362,7 млн. лв., или 90,6% от средствата на региона, и 57,5% от общия финансов ресурс на програмата, т.е. многократно повече от стойността на договорите, подписани в другите пет български района.**
- **Враца, Плевен и Велико Търново са с относителен дял на изплатените средства между 1,6 и 2,1%.**
- **Разпределението на средствата по Оперативна програма «Развитие на човешките ресурси» 2007-13 . на регионално ниво е крайно небалансирано.**

Таблица 4. Проекти в районите от ниво две по ОПРЧР 2014-20 г.

	Брой проекти	Брой бенефициенти	БФП от ЕС (лв.)	Реално изплатени средства (лв.)	Относителен дял на изплатените средства (%)
СЗ	477	257	119 988 355,22	82 663 515,60	12,7
<i>Враца</i>	88	45	26 754 490,29	17 632 406,82	2,7/(21,3)
<i>Плевен</i>	152	91	32 049 072,35	24 480 932,48	3,8/(29,6)
СЦ	479	272	120 967 841,92	81 292 004,95	12,5
<i>В. Търново</i>	143	75	33 634 352,99	23 248 994,10	3,6/(28,6)
СИ	516	329	109 110 005,26	81 215 401,09	12,5
ЮИ	365	237	102 337 336,28	70 502 368,04	10,9
ЮЦ	691	430	162 215 541,82	122 198 652,94	18,8
ЮЗ	1237	921	313 979 612,57	211 665 443,82	32,6
<i>София</i>	718	633	183 182 340,89	119 080 824,38	18,3/(56,3)
ОБЩО за б-те района	3765	2446	928 598 693,07	649 537 386,44	100

Основни изводи за разпределението на средства в районите от ниво две по ОПРЧР 2014-20 г.

- Наблюдава се намаление на относителния дял на изплатените средства по ОПРЧР за осъществяващи се на територията на Югозападен район от ниво две проекти – 32,6% или 211,6 млн. лв.
- В София град са изплатени приблизително 120 млн. лв., или 56,3% от средствата на ЮЗР, и 18,3% от общия финансов ресурс на програмата, т.е. Значително по-малко в сравнение с програмен период 2007-13 г.
- Враца, Плевен и Велико Търново са с относителен дял на изплатените средства между 2,7 и 3,8% - нараства в малък размер спрямо 2007-13 г.
- Относителният дял на изплатените средства по ОПРЧР 2014-20 г. в останалите 5 български района от ниво две варира от 10,9 (Югоизточен) до 18,8% (Южен централен регион).

Заклучение

- Демографската промяна, пред която е изправена Европа се изразява във все по-ниски нива на раждаемост, застаряване на населението и интензивни миграционни процеси.
- По въпросите за демографската промяна и бъдеще, солидарността между поколенията, въздействието, което застаряването на работната сила и на населението оказва върху политиките за заетост институциите на Европейски съюз работят активно от 1999 г.
- Застаряването на населението, което се наблюдава и в България, води до повишаване на средната му възраст – от 40,4 години през 2001 г. до 43,9 години в края на 2019 година.
- Тенденцията на застаряване на населението оказва влияние и върху неговата възрастова структура – под, във и над трудоспособна възраст.
- Влошаването на възрастовата структура на населението в България рефлектира върху трудовите ресурси. Застаряването на работната сила в условията на динамичен пазар на труда с постоянно променящи се изисквания към квалификацията и професионалните умения на заетите, поражда необходимостта от повишаване на общия потенциал и учене през целия живот с конкретни мерки и инициативи на национално, регионално, областно и общинско ниво.
- Към настоящия момент липсват данни за изпълнението на заложените в Националната стратегия за активен живот на възрастните приоритети.

БЛАГОДАРЯ ЗА ВНИМАНИЕТО!